

Democrația și cultura de securitate

*General de brigadă (r) Mihai MĂRGĂRIT
Director de proiect în Fundația EURISC -
Institutul European pentru Managementul
Riscurilor, Securității și Comunicării*

Este un adevăr confirmat în practica societăților moderne că democrația stabilește raportul între rolul și competențele statului cu cele ale societății civile privită prin prisma structurilor și instrumentelor pe care aceasta din urmă este capabilă să și le creeze în folos propriu.

Ca urmare, atunci când apreciem cultura de securitate a unui popor trebuie avut în vedere nivelul de implementare a democrației în viața societății respective și modalitatea în care instituțiile statului abilitate în domeniul securității au reușit să conștientizeze, la nivelul populației, rolul, obligațiile, avantajele și așteptările fiecărui individ de la starea de securitate realizată.

Abordarea de ansamblu a conceptului de securitate aduce în discuție componente fundamentale ale acesteia care impun atât definirea cât și evidențierea necesității implementării lor în politicile interne și externe ale statelor, precum și în structurile societății civile, create în scopul respectării drepturilor omului și libertăților lui fundamentale. În context, putem menționa *securitatea internațională (zonală, regională)*, *securitatea națională*, *securitatea intereselor unei colectivități* și *securitatea persoanei, a individului*.

Opțiunile popoarelor Europei Centrale și de Est pentru democrație și instaurarea statului de drept, care s-au manifestat în lanț în rândul statelor comuniste, au schimbat esența conceptului de **securitate internațională**. În primul rând a dispărut posibilitatea izbucnirii unui conflict armat pe o bază ideologică, dispărând bipolarismul de putere. Apoi, s-au intensificat manifestările de afirmare a identităților etnice în cadrul unor formațiuni statale apărute, atât ca o consecință a extinderii comunismului pe continentul asiatic (a se citi URSS), cât și ca urmare a celui de al doilea război mondial. Indiferent de caracterul acestor manifestări, violent sau mai puțin violent, unele au avut drept finalizare constituirea de noi state independente. Ele au avut ca suport o puternică conștientizare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului care, începând cu anii optzeci a cuprins aproape întreaga societate civilă a acestor state . Ansamblul acestor manifestări de afirmare a identității etnice, nu numai că au schimbat și conținutul conceptului de securitate regională și zonală, dar au adus în prim planul atenției comunității internaționale acest concept, generând și atitudini preventive și postfactum din partea acesteia. În consecință, asistăm la ora actuală la demersuri politice și diplomatice și chiar intervenții militare ale comunității

internaționale, pentru impunerea sau menținerea păcii, pentru stoparea violențelor sângeroase între etnii ori a încălcărilor grave ale drepturilor omului și libertăților lui fundamentale în scopul creării condițiilor favorabile pentru implementarea democrației. Demersurile inițiate de majoritatea comunității internaționale nu întotdeauna au avut un consens, atât între statele cu democrație tradițională sau în curs de consolidare, cât și în interiorul acestora. Mă opresc numai asupra greutăților întâmpinate de parlamentele unor țări (între care se află și România) sub presiunea fie a opoziției politice interne fie a unei părți a opiniei publice, pentru a decide asupra participării sau nu în situațiile menționate mai sus. În ce privește România, nu opțiunile pro sau contra le luăm în discuție, ci unele argumente aduse în favoarea unor opțiuni exprimate care demonstrează lipsa unei culturi de securitate a unor politicieni, formatori de opinie și chiar reprezentanți ai societății civile. Nu mai putem invoca permanent tradiția istorică a poporului român, potrivit căreia el a luptat numai pe teritoriul național. Că el a depășit frontierele naționale numai obligat de necesitatea recuceririi teritoriilor ocupate sau participării la nimicirea definitivă a inamicului. Este greu de acceptat cum nu se poate înțelege că în mileniul trei securitatea unui popor se află în interdependență și în context cu securitatea internațională (zonală, regională), că nu poți fi numai consumator de securitate ci și generator de securitate, nu numai prin aport cu propria-ți securitate dar și printr-o participare activă, politică, diplomatică, militară, materială, financiară și de altă natură la realizarea securității regionale sau zonale, dacă aceasta corespunde modului de acțiune al majorității comunității internaționale, formată din state puternice, cu democrații tradiționale, consolidate.

Securitatea națională, fiind un concept care trebuie fundamentat de parlament și realizată în exclusivitate de structurile specializate ale statului, angrenează toate resursele societății și intră în responsabilitatea fiecărui cetățean. Pentru ca ea să se regăsească în comportamentul cotidian al individului, el trebuie să posede o cultură de securitate. Din acest punct de vedere, cultura de securitate trebuie să evidențieze capacitatea membrilor societății de a înțelege riscurile, provocările și amenințările la adresa securității naționale, identificate și confirmate de organele abilitate în domeniu. Totodată, trebuie să evidențieze și capacitatea lor de a răspunde și a se integra efortului de apărare a valorilor și intereselor fundamentale naționale, ale democrației și ale statului de drept în raport cu riscurile, provocările și amenințările la adresa acestora. Pentru o societate democratică, cultura de securitate națională nu trebuie confundată cu însușirea mecanică, de către populație, a unui concept politic, așa cum se impunea doctrina militară a defunctului partid comunist român privind "apărarea patriei de către întregul popor". Poate că acesta este și motivul pentru care există încă rețineri în a

cere populației o atitudine participativă la efortul structurilor de specialitate pentru realizarea securității naționale. Deosebirile sunt fundamentale. Apărarea ideologiei unui partid totalitar era abil transferată în domeniul de securitate a poporului român și impusă acestuia, în mod speculativ, ca o necesitate vitală, prin mijloace legislative și afective (trimiteri la tradiția istorică, cu evocarea, festivist - exacerbată, a unor momente de referință care au asigurat continuitatea poporului român ș.a.). În acest scop s-au mai folosit și crizele politice și politico militare generate pe plan internațional de liderul de atunci al regimurilor comuniste (URSS), pentru promovarea intereselor sale în diferite zone geografice pe mapamond. Ceaușescu, aflat în tabăra acestui lider, chiar și atunci când declara că este în dezacord cu el, s-a situat permanent pe poziția unui voluntar justițiar internațional, declanșând în rândul populației așa zisele "atitudini de solidaritate cu popoarele care-și apără libertatea și securitatea națională". Astfel, se escamota faptul că aceste crize erau generate de impunerea unei ideologii ce se dorea în expansiune dar care, în realitate, se afla în agonie. S-a format, așadar, cu multă abilitate, o falsă cultură de securitate națională, la nivel de masă, care genera atitudini patriotarde, naționalist – extremiste, festiviste de solidaritate și inocula falsa teorie cu privire la perenitatea ideologiei comuniste. Reflexe ale unor asemenea atitudini au mai rămas și după căderea regimului totalitar. În țara noastră, ele s-au manifestat, sub diferite forme, atât ca atitudini individuale ale unor persoane care au încercat pe această cale să se facă remarcate, cu orice preț, în viața publică, cât și ca atitudini de grup, care-și propun atragerea elementelor naționaliste - segmentul mai hipersensibil. Ne amintim sloganuri gen "nu ne vindem țara" sau anumite rețineri, mai mult sau mai puțin fățișe, individuale, în rândul clasei politice și nu numai, privind aderarea la NATO. Se mai pot menționa chiar întârzierile parlamentelor, puse pe seama lipsei de consens politic, în ce privește elaborarea strategiei de securitate națională, neclarități, confuzii și imprecizii în fundamentarea conceptelor de securitate națională, respectiv siguranță națională și în formularea intereselor naționale fundamentale care să fie în acord cu o strategie coerentă a politicii externe, pe termen lung, fermă, explicită și fără ambiguități. În opinia mea, a existat la început chiar și o obstrucționare, pe căi și cu mijloace oculte, a restructurării de fond, conceptuală, a industriei militare în conformitate cu noua arhitectură de securitate globală și europeană, în acord cu declarațiile oficiale privind opțiunea României de aderare la NATO.

Actuala configurație a scării probabilităților de manifestare a riscurilor, provocărilor și amenințărilor, în care terorismul se situează pe primul loc iar un conflict armat între state cu ideologii fundamental diferite (atât cât mai există) este mai puțin probabil a se declanșa, datorită schimbărilor care au avut loc în Europa, începând cu 1990, în plan politic și militar, a influențat substanțial

structura comerțului cu armamente și echipamente militare, precum și industria în domeniu, pe plan internațional, deci și în România.

Fără a detalia, dar importanța pentru cultura de securitate în discuție impune cel puțin înțelegerea faptului că terorismul, ca principală amenințare la adresa securității statelor democratice, determină, printre altele, proiectarea și producerea unor noi arme și echipamente militare corespunzătoare. Totodată, pentru România și poate nu numai, impune și luarea în discuție a oportunității menținerii sau continuării înzestrării armatelor cu blindate grele, cu aviație de bombardament strategic, cu tunuri, îndeosebi de calibru mare, cu rachete cu destinație strategică ș.a., precum și a unor investiții pentru o posibilă modernizare a lor, potrivit unor proiecte stabilite înainte de anul de referință 1990. Toate aceste argumente trebuiau luate în considerare și de factorii responsabili din România care, dacă ar fi înțeles dinamica fenomenului militar contemporan (care, obligatoriu, trebuie să intre în cultura de securitate a decidenților politici) și ar fi avut voință politică dezinteresată, ar fi acționat ferm și preventiv în procesul de reformă nu numai a armatei, ci și a industriei militare, ar fi evitat pierderile în domeniu și poate că ar fi obținut și beneficii.

Lipsa unei culturi de securitate națională la nivelul întregii societăți care să răspundă cerințelor democrației consolidate de tip occidental, precum și calității de membru al NATO este vizibilă și azi. Se comentează și se interpretează în cele mai diferite feluri prezența militarilor români în afara țării, (spațiul fostei Iugoslavii, Afganistan, Irak și în alte zone geografice ale lumii), demonstrând o percepție simplistă a contextului politic și militar internațional pe fondul unei slabe culturi de securitate. În concepția multor state occidentale, determinările între politica externă și securitatea națională sunt atât de strânse, încât cele două sintagme se folosesc împreună. Astfel, americanii apreciază că "politica externă și de securitate națională" constituie un obiectiv fundamental al statului, distinct, inseparabil. Englezii vorbesc la fel despre "politica externă și de apărare", într-o singură expresie. Așadar, în actualul context politic internațional și ca urmare a opțiunii ferme a României de aderare la valorile lumii democratice și civilizate, în percepția generală, a membrilor societății, trebuie ca politica externă a statului să fie pusă, indiscutabil și explicit, în slujba și în interesul fundamental al securității naționale. Mai mult, tot ca o consecință a opțiunii concrete pentru democrație și civilizație, trebuie schimbată mentalitatea cu privire la serviciul militar. Este o realitate, pe care nu o putem contesta, că armata, azi, iese cu ofertă pe piața muncii. Ea se referă la un serviciu militar profesionist, voluntar care se prestează pe teritoriul național sau în afara acestuia, în funcție de condițiile contractuale stabilite și, bineînțeles, în acord cu interesele politicii externe și de securitate națională, precum și cu obligațiile asumate ce decurg din promovarea acestor interese. Ca urmare, un asemenea contract presupune

avantaje, drepturi, obligații și riscuri. Concret, încă de la plecarea primului contingent de militari români în Bosnia și Herțegovina, s-au avut în vedere voluntariatul și riscurile, motivate de salariile pentru care acestea au fost asumate. Toate comentariile pe tema prezenței militarilor români în afara granițelor țării sunt un reflex al unei false culturi de securitate națională ce aparține acum trecutului, stimulat de o slabă cultură de securitate națională a prezentului, la nivelul populației. Se cunoaște despre intențiile deja devenite declarații politice cu privire la serviciul militar pe bază de voluntariat, serviciul militar profesionist devenind o certitudine începând cu anul 2007. Dar încă nu s-a trecut la o explicare a consecințelor ce decurg dintr-o asemenea măsură asupra nevoilor de securitate națională. Mă opresc numai asupra unui singur aspect. Trebuie adus la cunoștința populației faptul că resursa umană pentru interesele de politică externă și de securitate națională se va asigura pe bază de voluntariat și, atunci când situația o va cere, pe bază de mobilizare. Pentru ambele nevoi, resursa umană trebuie să aibă un nivel prealabil de pregătire. În acest scop, societatea civilă trebuie să fie preocupată a găsi forme de pregătire corespunzătoare a acestei resurse umane. În țările membre NATO care au adoptat serviciul militar pe bază de voluntariat s-au înființat Asociații ale ofițerilor de rezervă, organizații neguvernamentale, agreeate de ministerele apărării, care realizează pregătirea militară a posibililor candidați la oferta de muncă a armatei și a eventualelor alte nevoi ale securității naționale. Pe lângă NATO funcționează Confederația Interaliată a Ofițerilor de Rezervă (CIOR) care îndrumă activitatea asociațiilor naționale. În România, cu mare greutate, Statul Major General, cu sprijinul substanțial al Uniunii Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere s-a reușit să se înființeze o asemenea asociație. Dar s-a făcut mult prea puțin pentru dezvoltarea ei în teritoriu și pentru a se cunoaște despre existența ei în rândul celor interesați.

Discursurile publice ale unor politicieni și chiar specialiști în domeniu sunt frumoase, aparent elevate, de cele mai multe ori într-un limbaj forțat academic, pline de termeni tehnici și, din considerente ieftine de imagine personală, pronunțate în mod mecanic chiar în limba engleză. Este evident că, în această formă, ele sunt accesibile mai mult unui segment îngust de populație și nu produc modificări de percepție în marea masă a acesteia care posedă un index scăzut de cultură de securitate.

Totodată, consider că în țara noastră populația posedă cunoștințe insuficiente despre NATO, lucru constatat și de multe sondaje efectuate de reporteri TV în cursul anului 2004 care au pus într-o poziție jenantă nu numai cetățeanul simplu de pe stradă ci chiar și cadre militare active. Ar fi interesant a se investiga în rândul oamenilor de afaceri români despre volumul cunoștințelor lor privind componenta economică a NATO. Aducerea la cunoștința opiniei publice a structurilor specializate, modalităților de lucru cu ele și ofertei NATO

În domeniul economic și științific prezintă o importanță deosebită pentru industria de armamente, tehnică și echipamente militare, în scopul atragerii capitalului privat în acest domeniu. Apoi, puțini tineri știu, spre exemplu, că în România funcționează cursuri post universitare care pregătesc funcționari internaționali pentru NATO.

Securitatea personală, a individului poate fi considerată ca fiind o componentă a securității unui popor. Simpla însumare însă, a securității personale a tuturor membrilor societății nu reprezintă, singură, securitatea unui popor ci numai împreună cu securitatea națională. Securitatea personală derivă din drepturile fundamentale ale omului și libertățile lui fundamentale. Într-o societate cu o democrație consolidată, modernă, cu un grad înalt de cultură și civilizație, există și o cultură de securitate corespunzătoare, în care fiecare cetățean conștientizează care-i sunt obligațiile privind securitatea națională dar și care-i sunt drepturile și așteptările în domeniul securității personale. În acest sens el le înțelege, le aprofundează și este interesat să cunoască riscurile, provocările și amenințările la adresa sa, în activitatea cotidiană (ex. în domeniul social, financiar, al mediului, alimentar, transporturilor ș.a.). Consider că o astfel de societate trebuie să-și creeze propriile organisme neguvernamentale și structuri de largă informare publică și, respectiv, de asigurare, în domeniul privat care să realizeze un anumit index de securitate personală fiecărui membru al ei. În acest fel, securitatea personală devine un reflex dobândit într-un cadru superior de cultură și civilizație, creată pe o bază solidă de democrație, reflex cu conotație vitală, altul decât instinctul primar de apărare, propriu nu numai ființei umane.

Preluarea calificată de către domeniul privat a atribuțiilor de identificare și evaluare a riscurilor, provocărilor și amenințărilor, de informare a individului despre acelea care decurg din situații concrete de interes personal, precum și realizarea corespunzătoare a securității lui constituie o provocare pe care o consider în deplin acord cu dinamica de dezvoltare a unei reale democrații, consolidate și autentice, în noul mileniu și, de ce nu, profitabilă pentru întreprinzători. Această preluare este cerută, în primul rând, de necesitatea diminuării dependenței destinului cetățeanului de subiectivitatea structurilor specializate în domeniu ale statului, uneori controlate, dirijate, influențate și chiar presate de factorul politic, aflat la putere și chiar în opoziție. Trebuie să reamintesc faptul că dependența totală a securității persoanei de structurile statului determină, în mod inevitabil, îngustarea democrației și, în final, instaurarea dictaturii. Pe de altă parte, preluarea atribuțiilor de realizare a securității persoanei de către domeniul privat mai determină și degrevarea statului de cheltuieli enorme care nu ar putea să le facă față iar eficiența lor niciodată nu ar fi pe măsura așteptărilor. Crearea unor asemenea organisme ale societății civile înseamnă și multă responsabilitate și corectitudine din

partea întreprinzătorilor privați. De aceea, ei trebuie sprijiniți de către structurile specializate ale statului pentru a realiza o pregătire profesională temeinică și să beneficieze de un cadru legislativ foarte clar dar și sever, pentru a descuraja din start incompetența, excocheria și impostura. Unele mari firme comerciale și bancar financiare și-au creat deja instrumente proprii de identificare și evaluare a riscurilor care pot apărea în domeniul lor de activitate. Acestea pot fi considerate ca un prim pas pe care societatea civilă l-a considerat necesar să-l facă pentru a-și apăra propriile interese, fără a mai apela la serviciile structurilor specializate ale statului.

Prezenta pledoarie aduce în atenție câteva puncte de vedere personale bazate pe o activitate îndelungată în domeniul securității naționale. Nu am apelat la prezentarea unor preocupări existente în lume pe această temă pentru că nu de exemple ducem lipsă. Menționez numai că problema securității persoanei se consideră că va constitui una din principalele preocupări ale societății civile peste aproximativ douăzeci – treizeci de ani și va oferi un vast domeniu de bussines privat, cu mari beneficii pentru primii întreprinzători.

Problema culturii de securitate nu se limitează numai la aspectele prezentate mai sus. Mai am în vedere, spre exemplu, relația militar – civil ce trebuie să se realizeze în teatrele de operații unde se află prezente efective ale comunității internaționale cu misiuni de impunere sau menținere a păcii. Este vorba, atât de autorități, cât și de populația autohtonă față de care necesită, din partea militarilor, străini lor, un comportament studiat, plin de respect pentru tradiții, obiceiuri, cultură, religie, alte valori spirituale și materiale ale acestora pentru a se evita inducerea sentimentului de trupe de ocupație. Este evident că, de acum, sociologia trebuie să se ocupe tot mai mult de misiunile necombatante, care vor permite cercetătorilor să-și extindă viitoarele studii la analiza rolului non-soldatilor în operațiile post-conflict și în cele de menținere a păcii. Introducerea în urmă cu peste patru decenii, de către Morris Janowitz, a conceptului de *constabulare force (forțe de ordine publică)*, adică unități angajate în folosirea minimă a forței, care vizează stabilirea de relații internaționale viabile ca alternativă a victoriei militare devine, așadar, de mare actualitate.

Ca o concluzie, se poate afirma că, în tot acest proces de formare a culturii de securitate în context profund democratic, un rol important trebuie să și-l asume mass – media, organizațiile neguvernamentale și, nu în ultimul rând statul. Acesta, pe lângă sprijinul pe care trebuie să-l ofere societății civile pentru a înțelege corect și mai ușor conceptele de securitate menționate mai sus, trebuie să ofere un cadru legislativ de control democratic al structurilor specializate în domeniul securității de către societatea civilă. Trebuie să manifeste transparență deplină în ce privește activitatea acestor structuri și

disponibilitate reală, concretizată, în atragerea societății civile la procesul de adoptare a deciziilor de reformă a lor. Ca un exemplu edificator ce poate finaliza concluzia de mai sus îl constituie diversitatea actualelor discuții publice pe marginea constituirii Comunității de informații. Ele scot în evidență lipsa de cunoaștere a mecanismelor intime de funcționare a structurilor de informații, externe și interne, care azi nu mai trebuie să constituie un monopol al specialiștilor avizați în domeniu, precum și o lipsă de disponibilitate a decidenților politici în consultarea deschisă a societății civile în procesul de reformă a serviciilor de informații cerut de dinamica fenomenului militar contemporan și de condițiile concrete de dezvoltare democratică a țării noastre. Este o problemă sensibilă pentru societatea noastră, având precedente care mențin încă suspiciuni și teamă în rândul populației. Iată încă un argument care pledează în favoarea unei campanii de formare și dezvoltare a culturii de securitate în context exclusiv democratic.

București, 07. 07 2005

Materialul a fost publicat în revista SPIRIT MILITAR MODERN, Anul XV Nr.6-7 (101-102) / 2005,pg.38-44.